

Sygn. akt IV CSK 161/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

Protokolant Izabela Czapowska

w sprawie z powództwa A. R.
przeciwko Skarbowi Państwa - Staroście G.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 12 grudnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 3 listopada 2016 r., sygn. akt V ACa (...),

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanego na rzecz
powódki kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu
kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka A. R. wniosła o zasądzenie od Skarbu Państwa Starosty G. kwoty 448.163 zł z odsetkami ustawowymi od 11 lipca 2012 r.

Pozwany Skarb Państwa - Starosta G. wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 30 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w T. zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 466.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 448.163 zł od 16 grudnia 2014 r. oraz od kwoty 12.837 zł od 2 października 2015 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że postanowieniem z 12 stycznia 2000 r. Sąd Rejonowy w W. stwierdził, że spadek po J. L., zmarłej 1 lutego 1997 r. w P. (Niemcy) wraz z wchodzącym w skład spadku gospodarstwem rolnym o powierzchni 8,37 ha w G. nabył w całości Skarb Państwa - Starosta G., który 4 lipca 2001 r. przekazał odziedziczone gospodarstwo rolne Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, a ta 22 grudnia 2004 r. sprzedała je K. i K. M. za 80.000 zł. Kupujący zapłacili uzgodnioną cenę.

Postanowieniem z 22 maja 2012 r. Sąd Rejonowy w W. zmienił swoje postanowienie z 12 stycznia 2000 r. o stwierdzeniu spadku po J. L. i stwierdził, że spadek po niej w części co do gospodarstwa rolnego w G. nabyła na podstawie testamentu z 25 października 1985 r. U. W. w całości. Postanowieniem z 30 września 2011 r. Sąd Rejonowy w T. stwierdził, że spadek po U. W., zmarłej 25 lipca 2011 r., na podstawie testamentu z 5 czerwca 2006 r. nabyła w całości A. B., która od daty zawarcia związku małżeńskiego nosi nazwisko R.

Gospodarstwo rolne w G. będące przedmiotem dziedziczenia po J. L. jest warte aktualnie 466.000 zł.

Sąd Okręgowy powołał się na art. 11 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.; dalej: „u.g.n.”) i wskazał, że podmiotem uprawnionym do reprezentowania Skarbu Państwa w sprawach o takim przedmiocie jest właściwy starosta. Skoro za spadkobiercę J. L. uznany został Skarb Państwa - Starostwa G., to od niego powódka mogłaby żądać wydania spadkowego gospodarstwa rolnego, na podstawie art. 222 k.c. Agencja Własności Rolnych Skarbu Państwa - wykonująca następnie prawa Skarbu Państwa co do odziedziczonego mienia - nie była spadkobiercą właścicielki i nie odpowiadałaby wobec powódki za roszczenia dotyczące tego gospodarstwa na podstawie art. 222 k.c. Sąd Okręgowy powołał się na art. 1028 k.c. i stwierdził, że chroni on osoby, które nabyły gospodarstwo rolne

od Skarbu Państwa przed roszczeniami windykacyjnymi powódki. Wobec zmiany postanowienia spadkowego podmiotem zobowiązanym do wydania powódce korzyści uzyskanych ze sprzedaży gospodarstwa rolnego jest Skarb Państwa - Starosta G. podstawą prawną jego odpowiedzialności w stosunku do powódki jest art. 406 k.c. Pozwany nie powołał się na okoliczności, które w świetle art. 409 k.c. mogłyby go zwolnić z odpowiedzialności. Określenie wartości wzbogacenia podlegającego rozliczeniu między zubożonym i wzbogaconym powinno nastąpić na podstawie danych z chwili wyrokowania, a aktualnie gospodarstwo rolne, którego dotyczy żądanie pozwu warte jest 466.000 zł i taką kwotę pozwany powinien zwrócić powódce z odsetkami od daty zgłoszenia roszczenia.

Wyrokiem z 3 listopada 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądzoną kwotę obniżył do 80.000 zł z ustawowymi odsetkami od 16 grudnia 2014 r. i oddalił w pozostałym zakresie zarówno powództwo, jak i apelację.

Sąd Apelacyjny uznał, że Sąd Okręgowy błędnie ocenił wysokość wzbogacenia Skarbu Państwa, którą ten powinien wydać powódce. Stwierdził, że konieczność wyrównania uszczerbku w majątku zubożonego istnieje w granicach istniejącego wzbogacenia. Celem rozliczenia z bezpodstawnego wzbogacenia jest przywrócenie między stronami równowagi majątkowej, zachwianej bezpodstawnym nabyciem korzyści majątkowej kosztem zubożonego. Pozwany uzyskał za to gospodarstwo surogat w kwocie 80.000 zł, a między zubożeniem powódki a chwilą wytoczenia przez nią powództwa zaszły istotne zmiany w gospodarstwie rolnym, którego dotyczy postępowanie. Jeżeli korzyść ze swej istoty nie może być wydana w naturze, obowiązek zwrotu jej wartości powstaje z chwilą wyzbycia się lub zużycia przez wzbogaconego przedmiotu wzbogacenia (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 29 listopada 1952 r., C 1036/52, OSN 1955, poz. 49). Za trafną uznał jednak argumentację powódki, że bezpodstawnie wzbogaconym jej kosztem pozostaje Skarb Państwa, nie zaś Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Wyrok Sądu Apelacyjnego z 3 listopada 2016 r. w części uwzględniającej powództwo zaskarżył pozwany i zarzucił, że orzeczenie to zapadło z naruszeniem

prawa materialnego, to jest art. 406 k.c. w zw. z art. 405 k.c. i art. 5 ust. 1 i 2 w zw. z art. 24 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 27 ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1491 ze zm.; dalej: „g.n.r.S.P.”) przez niewłaściwą wykładnię i przyjęcie, że obowiązek wydania korzyści zastępczych, o jakim mowa w art. 406 k.c. ma być zrealizowany przez Skarb Państwa, gdy tymczasem zobowiązanie do zwrotu korzyści powstało na skutek działań Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w stosunku do powierzonego jej mienia i wiąże się z wykonywaniem przez Agencję prawa własności mienia należącego do Skarbu Państwa.

Pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powódka wywodziła roszczenie z art. 405 k.c., a na podstawie tego przepisu zubożony może domagać się wydania w naturze lub zwrotu wartości korzyści od osoby, która uzyskała ją bezpodstawnie jego kosztem. Trafnie przyjęły Sądy obu instancji, że podmiotem, który uzyskał kosztem powódki bezpodstawnie korzyść majątkową był Skarb Państwa. Podmiot ten w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku po J. L. był reprezentowany przez Starostę G. Ta zasada reprezentacji Skarbu Państwa jako osoby prawnej zabiegającej o potwierdzenie jej statusu jako spadkobiercy J. L. znajdowała podstawę w art. 11 ust. 1 u.g.n., nie zaś w regulacjach ustrojowych, gdyż w ich świetle starosta jest organem samorządowego powiatu, będącego odrębną od Skarbu Państwa osobą prawną.

Art. 11 ust. 1 u.g.n. niewątpliwie znajduje zastosowanie do stosunków cywilnoprawnych, gdyż ustawodawca odwołuje się w nim do pojęcia Skarbu Państwa, stworzonego w celu opisania aktywności państwa w zakresie zadań dominialnych, związanych z zarządem jego majątkiem i udziałem w powszechnym obrocie. To założenie znajduje potwierdzenie w art. 11a u.g.n., wprowadzonym do systemu prawnego wprawdzie dopiero ustawą z 28 listopada 2003 r. (Dz. U. Nr 141, poz. 1492) i obowiązującego od 22 września 2004 r., ale potwierdzającego już wcześniej ustaloną wykładnię i praktykę stosowania art. 11 ust. 1 u.g.n.

W stosunkach, do których znajduje zastosowanie art. 11 u.g.n. starosta nie działa jako zastępca Skarbu Państwa, lecz jako jego organ, na tych samych zasadach, na jakich organy osób prawnych działają za te osoby w obrocie cywilnym.

Gdy chodzi o zadania państwowe „w sprawach gospodarowania nieruchomościami”, to starosta uzyskuje na cele związane z ich realizacją niezbędne środki finansowe z budżetu, ale zarazem zlecającemu zadania przekazuje wpływy uzyskane w związku z realizacją tych zadań. To „rozliczenie” wydatków i wpływów ma jednak charakter budżetowy i nie może być utożsamiane z cywilnoprawnymi tytułami rozliczeń między zlecającym i przyjmującym zlecenie.

Skarb Państwa jako osoba prawna co do zasady nie zarządza swoim majątkiem przy wykorzystaniu instytucji, z których korzystają uczestnicy powszechnego obrotu prawnego, lecz czyni to w sposób określony w ustawach odnoszących się do mienia państwowego. Jest to albo ustawa o gospodarce nieruchomościami, albo ustawy szczególne. Z ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (w brzmieniu tekstu jednolitego obowiązującego w dacie uzyskania przez Skarb Państwa stwierdzenia nabycia obejmującego gospodarstwo rolne spadku po J. L., to jest w Dz. U. z 1995 r. Nr 57, poz. 299) wynika, że państwo utworzyło Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa jako państwową osobę prawną, której Skarb Państwa powierzał wykonywanie prawa własności i innych praw rzeczowych na jego rzecz w stosunku do m.in. nieruchomości rolnych w rozumieniu Kodeksu cywilnego położonych na obszarach przeznaczonych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele gospodarki rolnej (art. 5 ust. 1 u.g.r.S.P.).

Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, jako odrębna od Skarbu Państwa osoba prawna obejmuje w zarząd mienie Skarbu Państwa o cechach określonych w art. 1 u.g.r.S.P. i sprawuje zarząd tym mieniem na rzecz Skarbu Państwa, a zatem powierniczo (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 9 maja 2000 r., IV CKN 29/00, nieopubl.). Objęcie nieruchomości rolnych Skarbu Państwa w zarząd Agencji następuje na podstawie „powierzenia”, o którym mowa w art. 5 ust. 1 u.g.r.S.P. Skoro Agencja wyposażona jest w samodzielną podmiotowość prawną, odrębną od podmiotowości Skarbu Państwa,

to w „powierzeniu” Agencji przez Skarb Państwa wykonywania prawa własności i innych praw rzeczowych należy widzieć oświadczenie woli rodzące skutki cywilnoprawne, o ile ma ono za przedmiot konkretne składniki majątku Skarbu Państwa i wobec nich ma wywoływać skutek, co oczywiście nie wyklucza możliwości przekazania w jej zarząd aktem normatywnym (generalnym) majątku o określonych cechach.

W niniejszej sprawie niewątpliwie Skarb Państwa reprezentowany przez Starostę G. uzyskał na swoją rzecz stwierdzenie nabycia spadku obejmującego konkretne nieruchomości rolne J. L. i legitymując się tym postanowieniem przekazał je w zarząd Agencji.

Z art. 5 ust. 2 u.g.r.S.P. wynika, że Agencja, obejmując we władanie składniki mienia Skarbu Państwa, wstępuje w prawa i obowiązki z nimi związane w stosunku do Skarbu Państwa oraz osób trzecich. W stosunkach prawnych dotyczących mienia oddanego jej w zarząd, po jego objęciu, Agencja działa zatem we własnym imieniu, lecz na rachunek Skarbu Państwa. Wbrew zatem stanowisku Sądów obu instancji, gdyby gospodarstwo rolne, co do którego w postanowieniu z 12 stycznia 2000 r. stwierdzono jego nabycie przez Skarb Państwa pozostawało w zasobie Agencji, to po wzruszeniu postanowienia z 12 stycznia 2000 r., powódka - legitymując się postanowieniem z 30 września 2011 r. - mogłaby zażądać wydania tych nieruchomości bezpośrednio od Agencji. Bezspornie jednak „powierzenie” tych nieruchomości w zarząd Agencji jako czynność prawna nie zostało wzruszone, same nieruchomości zostały przez Agencję zbyte i to w okresie, gdy tytuł prawny Skarbu Państwa do tych nieruchomości potwierdzało postanowienie z 12 stycznia 2000 r., a powództwo A. R. skierowane przeciwko Agencji o zwrot wartości tych nieruchomości zostało oddalone przez Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z 10 lipca 2014 r. w sprawie I C (...) z uwagi na zakwestionowanie przez Agencję jej legitymacji biernej w związku z niepoważeniem tytułu, na podstawie którego objęła w zarząd i rozporządziła oddanym jej mieniem Skarbu Państwa. W tej sytuacji do zwrócenia powódce korzyści majątkowej osiągniętej bez podstawy prawnej zobowiązany pozostaje Skarb Państwa, jako wzbogacony kosztem powódki. Za ten podmiot działa w sprawie Starosta G. na tej samej zasadzie, na jakiej reprezentował Skarb Państwa w postępowaniu spadkowym zakończonym

postanowieniem z 12 stycznia 2000 r., a zatem jako organ wykonujący reprezentację tej osoby prawnej, zobowiązanej do zaspokojenia roszczenia powódki ze swojego majątku.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oraz - co do kosztów postępowania - art. 98 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., orzeczono jak w sentencji.

jw